

อาร์ม ตั้งนิรันดร

สังคม วัฒนธรรม การค้า และการรับมือสงครามการค้าของจีน

ดร.อาร์ม ตั้งนิรันดร อาจารย์ด้านกฎหมายกับการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และอดีตผู้อำนวยการ ศูนย์วิจัยยุทธศาสตร์ ไทย-จีน สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ เป็นหนึ่งในผู้เชี่ยวชาญเรื่องจีนที่เคยใช้ชีวิตทั้งในจีน และสหรัฐฯ การที่ประธานาธิบดีโดนัลด์ทรัมป์ประกาศทำสงครามการค้ากับประเทศจีน เป็นเรื่องที่ถูกจับตามองจากทั่วโลก สำหรับประเทศไทยที่เป็นคู่ค้าของทั้งสองประเทศ จะได้รับผลกระทบอย่างไร อาจารย์อาร์มได้นำเสนอทัศนคติเกี่ยวกับการพัฒนาที่ผ่านมายของจีน และสงครามการค้าครั้งนี้ไว้อย่างน่าสนใจ

ดร.อาร์ม ตั้งนิรันดร

อาจารย์ด้านกฎหมายกับการพัฒนา คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เขียนหนังสือ China 5.0: สิ้นฝืน เศรษฐกิจยุคใหม่ และแผนการใหญ่ AI

สังคม วัฒนธรรม การค้า แคนบิงก

“ผมมีเพื่อนคนจีนเยอะ เวลาชวนเขามาเมืองไทย สิ่งที่เขาบอกบอกรู้ว่าไทยแตกต่างจากจีนอย่างชัดเจน คือ ชีวิตที่ไม่เร่งรีบของคนไทย จังหวะชีวิตแบบสบาย ๆ ความรู้สึกอย่างนี้ไม่ค่อยมีในประเทศจีนที่จีนทุกอย่างดูจะเร่งรีบไปหมด เวลาเพียงหนึ่งปีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาล มีคำกล่าวที่ว่า ‘หนึ่งปีในประเทศจีน เท่ากับหลายปีในประเทศอื่น’

“คนจีนรู้สึกว่าเขาต้องปรับตัว รีบตามให้ทันความเปลี่ยนแปลง อยู่ตลอดเวลา ผู้ประกอบการจีนต้องปรับตัวตลอด ทั้งเปลี่ยนโมเดลธุรกิจ เปลี่ยนรูปแบบการทำงาน หาความรู้เพิ่ม คนจีนจะเรียนรู้ปรับตัวได้รวดเร็ว ดันรน ต่อสู้ มีความกดดันสูงมาก ไม่ใช่ชีวิตแบบสบาย ๆ

“แนวคิดที่สำคัญมากของคนจีนอีกอย่างคือ เขาไม่เคยตั้งคำถามว่าจะเอาหรือไม่เอาสิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่มักจะถามว่าจะใช้ประโยชน์อย่างไร จากสิ่งนั้น เช่น เรามักจะถามว่าจะเอาหรือไม่เอารถไฟความเร็วสูง แต่คนจีนจะถามว่าถ้าสร้างรถไฟความเร็วสูงเพื่อขนคนหรือขนสินค้าแล้ว จะพัฒนาพื้นที่รอบข้างได้อย่างไร จะใช้วิธีไหนในการสร้าง จะใช้เทคโนโลยีอะไร ฯลฯ คนจีนเป็นคนที่ดีคิดซับซ้อนและถนัดคิดเชิงยุทธศาสตร์

“ลักษณะวิธีคิดอีกอย่างที่น่าสนใจ คือ ‘การเลียนรู้’ (เลียนแบบและเรียนรู้) ซึ่งหากดูในอดีตการเรียนหนังสือของจีนก็คือ การท่องจำ และฝึกเขียนเรียงความ เรียงความที่ดีต้องเขียนเลียนแบบแบบแผนของเรียงความที่ยอดเยี่ยมในอดีต ดังนั้น คนจีนจึงมองว่าการลอกเลียนไม่ใช่เรื่องผิด เขา Copy แล้วพัฒนา เขาเลียนแบบและเรียนรู้ ขบวนการสำคัญอันหนึ่งของสงครามการค้า ก็คือ การลอกเลียนและพัฒนาเทคโนโลยีที่รวดเร็วของจีน ซึ่งสหรัฐฯ มองว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงในระยะยาวของสหรัฐฯ

“นอกจากนี้ประเทศจีนยังมีความเป็นชาตินิยมสูงมาก อย่างตอนแรก e-Commerce ที่ใหญ่ที่สุดในจีนก็คือ eBay ซึ่งเป็นต่างชาติ คนจีนก็จะถามว่า เรื่องอะไรให้ต่างชาติทำ ทำไมเราไม่ทำเอง ต่อมาอาลีบาบาของจีนเองก็ทำแข่ง แถมทำได้ดีกว่า ไล่ eBay กลับบ้านไป เขา ‘เลียนรู้’ จากคนอื่น อาลีบาบาประสบความสำเร็จก็เพราะการทำระบบ Ecosystem ครบวงจร เป็นทั้ง e-Commerce, Finance และ Logistics มีแพลตฟอร์มครบวงจร อย่าง WeChat ก็เหมือนกัน ทำครบวงจรจนตอนนี้ยากที่คู่แข่งจะตามทันในตลาดจีน”

ทิศทาง การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ

“เดิมในยุคเหมาเจ๋อตุง จีนใช้ระบบเศรษฐกิจแบบวางแผน (Planned Economy) ซึ่งรัฐบาลทำหน้าที่วางแผนควบคุมเศรษฐกิจทั้งหมด กำหนดว่าโรงงานไหนจะผลิตสินค้าอะไร จำนวน

เท่าไร โดยจะไม่มีกรรมสิทธิ์ของเอกชนเกี่ยวข้อง ต่อมาภายหลังในยุคเติ้งเสี่ยวผิง จีนค่อย ๆ ปฏิรูปมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบตลาด (Market Economy) ให้สิทธิเอกชน ส่งเสริมการลงทุนและส่งออก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมายและระบบเศรษฐกิจทั้งระบบ

“ปัจจุบันจีนอยู่ในยุคที่ต้องปรับโครงสร้างเศรษฐกิจครั้งใหญ่อีกครั้ง โดยปรับจากอุตสาหกรรมแรงงานเข้มข้นที่พึ่งพิงการส่งออกสูง มาเป็นการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีเข้มข้น และพึ่งพิงการบริโภคภายในประเทศมากขึ้น รวมถึงเปลี่ยนจากภาคเกษตรและอุตสาหกรรม ขยับมาเน้นส่งเสริมภาคบริการที่ช่วยขับเคลื่อนแรงงานได้ดี และทำให้การกระจายรายได้ดีขึ้นด้วย

“จีนให้ความสำคัญกับการยกระดับเทคโนโลยีมาตลอด ซึ่งตอนนี้เทรนด์จริง ๆ ของจีนยุคใหม่ คือ ยุค Mass Entrepreneurship, Mass Innovation อันนี้เป็นสโลแกนของรัฐบาลจีนเลย ที่ต้องการส่งเสริมให้ทุกคนเป็นผู้ประกอบการ เป็นนักนวัตกรรม นักสร้างสรรค์ และเราก็เห็นคนจีนรุ่นใหม่ทำธุรกิจเยอะมากผ่านวิธีทำธุรกิจที่หลากหลาย”

ต้นตอปัญหาสงครามการค้าจีน - สหรัฐฯ

“ผมคิดว่าความไม่พอใจของสหรัฐฯ มีสองเรื่อง เรื่องที่หนึ่ง คือ จีนอุดหนุนรัฐวิสาหกิจและภาคเอกชนที่จีนต้องการจะส่งเสริม ทำให้บริษัทจีนได้เปรียบในการแข่งขันทางการค้าในตลาดโลก เรื่องที่สอง คือ เรื่องการพัฒนาเทคโนโลยีที่รวดเร็ว และการได้มาซึ่งเทคโนโลยีนั้น ๆ ซึ่งสหรัฐฯ มองว่าจีนขโมยเทคโนโลยี

“หลายอย่างจีนไม่ได้เริ่มต้นทำ Research and Development (R&D) ด้วยตนเอง แต่เขาซื้อเทคโนโลยีชาวต่างชาติ หรือชวนชาวต่างชาติมาร่วมลงทุน ทำ Joint Venture และ ‘เลียนรู้’ หรือบังคับให้มีการถ่ายโอนเทคโนโลยีดังกล่าว จึงทำให้จีนยกระดับเทคโนโลยีได้เร็วมาก

“เทคโนโลยีเป็นประเด็นสำคัญ เพราะมีมิติเรื่องความมั่นคงด้วย ถ้าดูแผน Made in China 2025 ของจีน ซึ่งกำหนดอุตสาหกรรมเป้าหมาย และกำหนดว่าบริษัทจีนจะต้องครองสัดส่วนสำคัญในตลาดภาคอุตสาหกรรมเหล่านั้น ถ้าเราไปดู จะเห็นว่าอุตสาหกรรมเป้าหมายเกือบทั้งหมดเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในด้านทหารได้ด้วย

“นอกจากนั้น หลายคนในสหรัฐฯ ยังไม่แน่ใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบริษัทจีนกับรัฐบาลจีน เช่น Huawei โกลด์กับรัฐบาลแคนาดา เรื่องที่เกี่ยวข้องกันคือ ในทางเทคนิค มีความเป็นไปได้ที่จะมีการติดตั้งอุปกรณ์สอดแนมหรือเก็บข้อมูลผ่านอุปกรณ์เทคโนโลยีสมัยใหม่ จึงเริ่มมีกระแสกังวลว่า ถ้าอุปกรณ์เทคโนโลยีสมัยใหม่

ทั้งหมดต้องมีชิ้นส่วนที่มาจากจีนอาจเกิดปัญหาได้ เป้าหมายหนึ่งของสงครามการค้า คือ จีนต้องการกดดันให้บริษัทสหรัฐฯ เคลื่อนย้ายฐานการผลิตอุปกรณ์เทคโนโลยีสมัยใหม่ออกจากจีน แต่ยังเป็นคำถามที่น่าคิดว่า ในความเป็นจริง จะเป็นไปได้จริงหรือไม่? เพราะการผลิตที่จีนมีความได้เปรียบในด้านต้นทุนและห่วงโซ่การผลิตที่มีประสิทธิภาพและค่อนข้างสมบูรณ์

“สิ่งที่ผมอยากชี้ให้เห็น ก็คือ ทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นประเด็นความขัดแย้งที่มีมานานแล้ว ไม่ใช่เพิ่งเริ่มมีในสมัยประธานาธิบดีทรัมป์ แต่ในสมัยก่อน สหรัฐฯ เลือกใช้รูปแบบการต่อสู้แนวทางอื่น เช่น ประธานาธิบดีโอบามาใช้การสร้างกลไกความร่วมมือ TPP¹ เพื่อกดดันจีน สมัยก่อน เราจะคิดว่า คนโดยปกติจะไม่ทำสงครามการค้า เพราะไม่สมเหตุผล คือ ทำแล้วแพ้ทั้งคู่ คำนวณแล้วประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยรวมลดลง แต่ประธานาธิบดีทรัมป์ไม่ได้คิดแบบนี้แบบนักเศรษฐศาสตร์ เขาคิดแบบนักการเมืองและนักธุรกิจ เมื่อประธานาธิบดีทรัมป์ได้รับเลือกตั้งเข้ามาจึงฉีก TPP และเลือกเล่นเกมแบบนักเลงก็คือการทำสงครามการค้าแบบที่เราเห็น

¹ ข้อตกลงหุ้นส่วนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก หรือ Trans-Pacific Partnership (TPP)

“เราไม่รู้ว่าเกมนี้ลึกซึ้งแค่ไหน ไม่รู้ว่าสหรัฐฯ คิดอะไรกันแน่ ต้นลีทนามบางเพียงใด ตื่น ๆ ก็แค่เป็นลูกบ้าของประธานาธิบดีทรัมป์ แต่ก็ยังมีคนนะที่วิเคราะห์ไม่น้อยที่มองว่า เรื่องนี้มีมิติเรื่องการต่อสู้ทางยุทธศาสตร์ ซึ่งสหรัฐฯ ต้องการรักษาตำแหน่งมหาอำนาจเดิม และท้าทายการผงาดขึ้นมาของจีน ถ้าคิดแบบลึกซึ้งอาจต้องการปรับเปลี่ยนห่วงโซ่การผลิตของโลกใหม่ (Reorient Global Value Chains) โดยเฉพาะในกลุ่มอุปกรณ์เทคโนโลยีสมัยใหม่ ให้ลดการพึ่งพาการผลิตหรือชิ้นส่วนจากจีน แต่อย่างที่ผมเรียนในตอนต้น คือมีคำถามใหญ่ว่า จะเป็นไปได้จริงหรือในโลกที่สหรัฐฯ และจีนมีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจสูงมาก และการผลิตที่จีนคุ้มค่ากว่าในด้านต้นทุนและประสิทธิภาพ”

ผลกระทบจากสงครามการค้าในระดับโลก และประเทศไทย

“ในระยะสั้น ทั้งสองฝ่ายคงพยายามบรรลุลูกบอลทางบางอย่างเพื่อสร้างบรรยากาศทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นในทั้งสองประเทศ ตอนนี้ประธานาธิบดีทรัมป์ก็ต้องการประกาศชัยชนะในสงครามการค้า เพื่อเรียกคะแนนนิยม เพราะประธานาธิบดีทรัมป์เองก็ประสบปัญหาการเมืองภายในมาก ขณะเดียวกันก็ดูเหมือน

“สิ่งที่ผมอยากชี้ให้เห็น ก็คือ ทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นประเด็นความขัดแย้งที่มีมานานแล้ว ไม่ใช่เพิ่งเริ่มมีในสมัยประธานาธิบดีทรัมป์ แต่ในสมัยก่อน สหรัฐฯ เลือกใช้รูปแบบการต่อสู้แนวทางอื่น เช่น ประธานาธิบดีโอบามาใช้การสร้างกลไกความร่วมมือ TPP เพื่อกดดันจีน สมัยก่อนเราจะคิดว่า คนโดยปกติจะไม่ทำสงครามการค้า เพราะไม่สมเหตุผล คือ ทำแล้วแพ้ทั้งคู่ คำนวณแล้วประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยรวมลดลง แต่ประธานาธิบดีทรัมป์ไม่ได้คิดแบบนี้แบบนักเศรษฐศาสตร์ เขาคิดแบบนักการเมืองและนักธุรกิจ เมื่อทรัมป์ได้รับเลือกตั้งเข้ามาจึงฉีก TPP และเลือกเล่นเกมแบบนักเลงก็คือการทำสงครามการค้าแบบที่เราเห็น”

จีนจะพร้อมที่จะบรรลุลูกบอลบางอย่าง เช่น ซื้อสินค้าเกษตรจากสหรัฐฯ มากขึ้น โดยที่เกษตรกรเป็นฐานเสียงสำคัญของประธานาธิบดีทรัมป์ รวมทั้งเปิดภาคธุรกิจบางอย่างและให้ทุนสหรัฐฯ มาลงทุน

“แต่ในระยะยาว ถ้าเราเข้าใจเบื้องหลังของความขัดแย้งดังกล่าวมาก่อนหน้านี้ เราจะเห็นว่า ความขัดแย้งทางการค้าระหว่างจีนและสหรัฐฯ คงไม่จบง่าย ๆ คืออาจพักรบสั้น ๆ แต่สุดท้ายก็จะปะทุขึ้นมาอีก และถึงแม้จะหกดุของประธานาธิบดีทรัมป์ แต่ประธานาธิบดีคนต่อไปก็คงต้องสู้กับจีนเรื่องการค้า เพียงแต่รูปแบบ ความเข้มข้น ความหิวหาวอาจไม่เท่าเดิม แต่โดยสาระแล้ว พื้นฐานของความขัดแย้ง คือ การอุดหนุนรัฐวิสาหกิจและภาคเอกชนของรัฐบาลจีน และการยกระดับเทคโนโลยีที่รวดเร็วของจีนยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป และจีนก็คงไม่ยอมเปลี่ยนรูปแบบการพัฒนาแบบนี้

“ส่วนผลกระทบในช่วงนี้ คนจีนคิดว่าเขาพอดทนและรับมือได้ จะเห็นได้จากปี ค.ศ. 2008 ในช่วงวิกฤตการเงินโลกเป็นต้นมา จีนได้ค่อย ๆ ปรับโมเดลเศรษฐกิจมามากแล้ว สัดส่วนการพึ่งพาการส่งออกของจีนค่อย ๆ ลดน้อยลงอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นในภาพรวม สงครามการค้าครั้งนี้จีนคงไม่ได้เจ็บตัวจนพัง แต่ก็

ถือว่าเจ็บตัวอยู่เหมือนกัน เพราะภาคการส่งออกของจีนก็ยังคงเป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจจีน

“แต่ปัญหาสำคัญกว่านั้น คือ สงครามการค้าทำให้เกิดความผันผวน และคนจีนไม่ชอบความไม่แน่นอน พอเกิดความผันผวนคนเริ่มไม่มั่นใจ ชะลอการลงทุน ชะลอการใช้จ่ายใช้สอย สุดท้ายมันก็กระทบเศรษฐกิจจีนทั้งระบบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

“ส่วนสหรัฐฯ เองก็เจ็บตัวเช่นกัน ทั้งบริษัทสหรัฐฯ ที่ลงทุนในจีน ทั้งผู้บริโภคในสหรัฐฯ ต้องซื้อของแพงขึ้น ทั้งสินค้าสหรัฐฯ ที่ถูกจีนตั้งกำแพงภาษีตอบโต้ แต่ทั้งสองฝ่ายต่างก็มองว่าอีกฝ่ายน่าจะเจ็บตัวมากกว่า ฝ่ายเราน่าจะทนได้มากกว่า ทนได้นานกว่า ต้องดูกันว่าใครจะกะพริบตาก่อนกัน

“การทำสงครามการค้าทำให้เศรษฐกิจโลกผันผวน ทำให้บรรยากาศเศรษฐกิจทั้งโลกไม่ดี ส่วนผลกระทบต่อประเทศไทยต้องดูว่าเป็นภาคอุตสาหกรรมไหน ถ้าส่งชิ้นส่วนไปจีนก็อาจได้รับผลกระทบมาก ซึ่งเรามีภาคธุรกิจจำนวนมากที่ส่งชิ้นส่วนไปจีน แต่ถ้าเป็นภาคอุตสาหกรรมที่แข่งกับจีนส่งออกไปสหรัฐฯ ก็อาจทำให้มีการส่งออกเพิ่มมากขึ้น

“ผู้ประกอบการและรัฐบาลต้องหาโอกาสจากวิกฤติ เช่น ผู้ประกอบการไทยที่ส่งสินค้าแข่งกับจีน ต้องพยายามทำสัญญาระยะยาว (Long Term Contract) กับคู่ค้าในช่วงสงครามการค้า เพราะถ้าไม่มีสัญญาระยะยาว เมื่อสงครามการค้าพักรบ คู่ค้าก็จะหันกลับไปซื้อสินค้าจากจีน นอกจากนั้น เราต้องพยายามชักจูงให้ต่างชาติเลือกมาขยายการลงทุนในไทยมากขึ้น โดยดูภาคอุตสาหกรรมที่เรามีความได้เปรียบอยู่แล้วหรือพอจะต่อยอดได้ หรือดูภาคอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ที่กำลังจะเกิดขึ้นตามเทรนด์โลกอนาคต อุตสาหกรรมเหล่านี้จำเป็นต้องมีความพร้อมในเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งเราจะมีความได้เปรียบประเทศเพื่อนบ้าน แต่ถ้าเราคิดจะแข่งแต่ในอุตสาหกรรมแรงงานเข้มข้น เราจะสู้เพื่อนบ้านอย่างเวียดนามไม่ได้”

ความยากในการติดตามการเปลี่ยนแปลงในจีน

“ผมคิดว่าการผงาดขึ้นมาของจีนสันตะเทือนทั้งโลก และสงครามการค้าระหว่างจีน-สหรัฐฯ ก็สันตะเทือนทั้งโลกด้วยเช่นกัน การติดตามจีนไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและมีความซับซ้อน ส่วนที่คนชอบถามว่าเราเรียนรู้อะไรจากจีนได้บ้าง เราเรียนรู้หลาย ๆ วิธีคิดของจีนได้ ทั้งการปรับตัว การแข่งขัน การทดลอง และความจริงที่ว่าโมเดลการพัฒนาไม่มีสูตรตายตัว เราต้องวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนของเราเอง และต้องปรับตัวตามสถานการณ์ สิ่งที่เคยทำแล้วประสบความสำเร็จในอดีต หรือสิ่งที่ประสบความสำเร็จในประเทศอื่น ๆ ก็ไม่จำเป็นว่าทำแล้วจะประสบความสำเร็จในประเทศเราเสมอไป”